

E libris
gymnasio Mauritiano Magdeburgensi

a venerabili

Carolo Funk

theol. doctore et gymnasii directore

a. 1857 hereditate relictis.

G. o. 167.

80
2

BIBLIOTHEK
des Königl.
DOM-GYMNASIUMS
→ ZU ←
MAGDEBURG.

Lat

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΣ,

SIVE DE

INSTITVTIONE

PVERILI

DIALOGVS,

IN QVO NOVA LINGVARVM TRADEN-
DARVM RATIO, NVERRIME COM-
MENDATA, EXPENDITVR.

LIPSIAE,

apud FR. GOTTH. IACOBÆER et Fil.

MDCCLXXVII.

FUNK.

UNIVERSITÄT
INSTITUTION
BIBLIOTHEK

L 213,

UNIVERSITÄT
BIBLIOTHEK

AD LECTORES.

 *Quum omnia iam ferueant disputatio-
nibus de scholarum, et omni omni-
no institutionis atque educationis
puerilis necessitate, utilitate, naevis, et emenda-
tione, recentissimique de his rebus per omnem fere
Germaniam motus hanc ipsam in duas partes di-
uersam distraxerint; licuit, opinor, et nobis, pul-
uerem scholae cum priuatae, tum publicae, nonni-
hil expertis, nostram de noua, linguas, maxime
latinam, tradendi ratione, quae ubique tanto plau-
su visa est excipi, sententiam, quantum quidem
sine cuiusquam contumelia fieri potuit, libere di-
cere. Qua de re si aut nihil dixisse omnino, aut
certe operae pretium non fecisse multis videbimur,
(in quo concedendo nemo obstinatos nos reperiet)*

hoc certe noui in hoc libello videmur nobis praestitisse, quod res dudum ab aliis dictas veteri, seu veterrima potius, ratione proponere, hoc est, dialogico vestitu, ex more Graeco ac Romano, indutas offerre tentauimus. Qui mos, quanquam ille difficilis imitatu, tamen iucundissimus idem ad legendum, et ad iudicandum de veritate praestantissimus, adeo heu! in obliuionem venit, ut a phuribus inde, quam centum, annis nec vola nec vestigium eius in republica litteraria apparuerit. Itaque, si vel hoc tantum nobis contigerit, ut hoc exemplo eum paulisper reuocaremus, aut adolescentibus ingeniosis facem quodammodo praeferramus, quomodo nostris temporibus veteres, hac quidem in parte, imitandi sint, profecto abunde nos qualiscunque opellae huius fructum tulisse existimabimus. Tu vero, Lector beuenuole, boni has paginas consule, et bene vale. Scripsi G*** d. 30. April. MDCCCLXXVII.

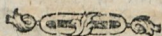
C. D.

C. D.

Cum iam saepius in praedium amoenissimum ad Albim Philanthropus me inuitasset, in quo ille vna cum vxore optima et liberis vitam felicissime inde ab aliquot annis transigit; non potui non ei tandem promittere, me, simul atque negotiorum publicorum et priuatorum ratio fuisset, dies aliquot ipsi et familiae eius, multis de caussis carissimae, daturum esse. Sed consilium hoc, quanquam inde ab aliquo tempore in paucis curae cordique mihi fuerat, tamen, vt fit, semper, aliis laboribus alios excipientibus, dilatatum, aliquando etiam omissum, tandem nuperrime paullo vehementius animum percussit, praesertim, quum et laborum numerus aliquantum decrescere, et anni tempestas inuitare, et denique corporis quaedam infirmitas, aëris et caeli serenitate forte discessura, quasi cogere me ad

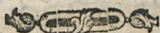

exsequendum propositum videretur. Itaque, collectis sarcinulis, ad eum profectus sum. Ad quem cum venire, ille de longinquo me, equo vectum, conspicatus, vix continere impetum animi potuit, quin ad me accurreret, ac sedentem stans complecteretur, adeo diuturna absentia et videndi expectatio desiderium mei apud illum auxerant. Certe magno adhuc interuallo disclusum illo poëtae

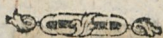
— — *tandem venire* — —

allocutus, cum prope accessissem: Euge, inquit, bone vir, quam dissimiles inter nos sumus; tu vix, quae promissisti, ea iam seruas; at ego longe plura praestabo, quam promiseram. Qui sic, inquam? Audies. imo senties, ille ait, quin intro veneris. Atque inter haec domum eius intraueramus, vbi, tradito famulis equo, statim in eius cubiculum aduolabam. Ibi uxor eius et parvuli, partim ludentes circa matrem, partim in hospitem nouum intenti, quem nondum viderant, me expectabant. Quos ego complexus omnes, eorum blanditiis exfatiari vix poteram, et cum illis matrem, tum vtrisque patrem, quippe quem intus et in cute nossem, apud animum meum gratulabar. Salutationibus deinde vtrinque acceptis et redditis, ego tandem: Vbi sunt igitur illa, inquam, Philanthrope, quae te plura mihi praestitutum paullo ante dicebas, quam et ego tibi praestiterim, et tu quoque ipse mihi promiseris? Subridebat ille paullulum, sed non modo ille, verum

et

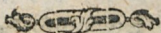

et vxor cum paruulis, ac parietem oblique intuebantur, cum ego interim diu responsum expectans, neque quidquam suspicatus, tandem circumspiciens, de pariete linteo aliquem post tergum meum furtim proreptantem animaduerto, omnesque simul cachinno ingenti circa me effusos video. Atque ibi sane miratus sum, quantum casus et fortuna possent, quae ea interdum sua sponte efficit, et quasi in vnum compingit, quae multorum saepe deliberata consilia et voluntas, imo conatus et labores suscepti perficere non potuerunt. Videbam enim stantem post me Fundanum, amicum nostrum communem veterem, quo citius quemcunque alium ab Indis atque Afris visurum me putassem. Qui cum et mecum, et cum Philanthropo, inde a pueris, pari ingenio, studiis et voluntate in schola adoleuisset, in Academia deinde hanc amicitiam diligentissime continuasset, et, postquam per suae quisque sortis conditionem, alius alio, vt fit, dilapsi essemus, centies per litteras mihi (vt ego vicissim illi) promississet, se esse me inuisurum, centies vero etiam vterque in hoc proposito impediti variis rebus essemus, vt, tum quidem sexennio amplius neuter alteri quidquam de rerum suarum statu scripsisset; hunc igitur, cum primum rursus praeter opinionem conspexissem, qualis mihi tum sensus, quae mens fuerit, liquido, opinor, potest ab vnoquoque cognosci. Itaque denuo salutationes mutuae, denuo amplexus dulcissimi, denuo quaestiones mutuae de rebus ad me et illum pertinentibus, quarum

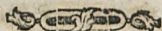

ne possem quidem, etiam si cuperem, remiuisi. Solet enim hoc post longam absentiam sese videntibus accidere, vt omnia, quae vel narrare, vel suscitari volunt, vno quasi impetu effundant, sentientes eadem dicant et quaerant, ad neutrum tamen responsione expectata, vnum in altero obliuiscantur. Quod et mihi tum, auido audiendi, quae Fundanus narraret, ita euenit.

Arcesserat autem eum Philanthropus ab inferiori Saxoniam, (vbi ille sedem fixam tum habebat apud nobilem quendam virum, non satis laetis conditionibus) vt eum, paullo melioribus, liberorum suorum educationi et institutioni praeficeret. Est enim Philanthropus, si quis vsquam alius, idoneus ingeniorum ac meritorum aestimator; qui, cum opus haberet homine dextro ac fidei, cui liberorum suorum curam committere recte posset, audissetque, Fundanum, amicum veterem, his dotibus cum primis instructum, non eo loco apud herum suum haberi, qualem ipsius eruditio ac fides meruisset, statim ad se eum per litteras euocauerat. Idque eo magis sibi faciendum putarat, quoniam multos viros summos in Academiis et alibi, vt sibi eiusmodi hominem procurarent, frustra adierat, quod omnes negarent, sibi talem occurrere. Est enim iam fere communis parentum ac patronorum querela de mira eorum per has regiones paucitate, imo penuria, quorum aut animus non abhorreat ab huius muneris olestia, aut ingenia apta sint ad puerilem institutionem.

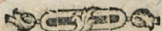
tutionem suscipiendam, aut doctrina tanta, quanta ad hanc rem requiratur, aut mores denique ii, quos honestarum familiarum oculi vel aures non admodum refugiant, nedum, vt liberis ipsarum pro exemplo, quod imitentur, esse possint. Atque omnino, nescio quo veluti fato, fieri videtur, vt nunc plerumque vel optimi patres familias incidant in paedagogos pessimos, aut, sicubi adhuc sunt boni paedagogi, deferantur ad pessimos patres familias; vix autem vnquam contingit, vt, quemadmodum fieri videbatur debere, digni dignis, hoc est, boni bonis, mali malis occurrant. Itaque facile existimari potest, quantum gaudii Philanthropus ceperit, cum ex eo, quod, in tanta bonorum paedagogorum penuria, Fundani memoria opportunissime eius mentem tetigisset, tum etiam, quod huius res in Saxonia inferiori eo loco fuissent, vt statim promptum eius animum reperiret, ad hanc operam veteri amico nauandam. Aduenerat autem non multis diebus ante me domum eius, et tunc maxime in eo erat, vt, ordinata supellectile, certam quandam ac ratam viam et rationem describeret, qua in imbuendis religione sanctissima et reliqua liberali doctrina paruulorum suorum animis postea vteretur. In quo communem operam vterque nauabant, et Fundanus et Philanthropus, communicandis inter se consiliis, audiendis ac remouendis dubitationibus, et excogitandis institutis domesticae disciplinae regundae; quae res, in duobus maxime ingeniis

talibus, vix sinebat non magnos et egregios fructus sperare.

Dum igitur de his et aliis rebus variis inter nos confabulamur, dilapsa a nobis erat Philanthropi familia, vxor coenam parabat, et liberi partim ad sua quisque ludiera reverterant, partim ad stas lectiones Fundanum auocabant. Qui cum abiisset, ac, propter aduentum meum, vnus de duabus horulae discipulis suis hodie gratiam se facturum dixisset, quo citius ad nos redire posset; Philanthropus, postquam soli eramus: Quid tibi videtur, inquit, de Fundano nostro? Num idem, qui olim, an immitatus? Ego vero, inquam, quantum ex primo adspectu post tam longam absentiam licet conicere, vtrumuis tibi responderim. Qui sic? ille inquit. Quod ad externam, inquam, corporis totius figuram et morum habitum attinet, immutatum sane haud paullo, non verear dicere. Est enim, vt ipse vides, multo, quam olim, agilior, humanior, blandior; et cum antea esset tardus, immobilis, ac ridiculus interdum, ecce, quam nunc omnibus patet, scit cum aliis conuersari, etiam (vt video) cum feminis adeo, quod delicatissimum est genus, et cui difficillime placeas. Vt satis mirari non possim, quomodo quis tam alius a se ipso fieri possit, quem natura non talem finxerit? Sed, credo, ab multiplici cum variis hominibus conuersatione hoc venit, vt, qui saepe ab alio loco in alium, quasi ventorum procellis iactatus est, alios vbique homi-

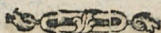

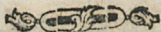
homines viderit, alios ritus, alios mores, tandem nescius ipse et inuitus, illud *μονοπροσωπον* exuat, et variis rebus ac personis accommodare se discat, tanquam ille apud poetam *πολύτροπος*,

*Qui mores hominum multorum vidit, et
urbes.*

Est sane, vt dicis, ille inquit, et quamdiu soli in museo nostro inter mortuos libellos sedemus, et meditabundi caelum ac terras emetimus, tamdiu quoque soli sapere, et reges adeo esse nobis videmur; simul vero extra hos circulos paullulum euagmur, statim in alium quasi orbem deferimur, qui aliam vitam, alios mores postulet. Quod ipsum quoque Fundano nostro ita videtur contigisse. Sed, vt ne mittamus, quod ante dicebas, quomodo tu putas eum, qui tam diuersus a se ipse sit, quodammodo eundem quoque simul dici posse? Id vero, inquam, eo sensu dictum volo, vt idem adhuc animus, eadem officiositas, idem erga nos candor in eo emineat, quo olim in schola et Academia conspicuus erat. Ac proinde felicem quoque praedico, qui, virtutibus pristinis in illa iactatione non amissis, tamen naeuos quosdam externi habitus non vano successu correxerit. Tu quoque, Philanthrope, non male, opinor, liberis tuis consuluisti, cum hunc hominem eorum institutioni praefecisti. Tum ille subridens: Nondam poenitet me quidem certe huius consilii, et multum ab eius ingenio et fide sperari credo posse. Sed vnum tamen adhuc est, quod

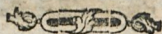

quod non finit me, de liberorum meorum salute ac felicitate sollicitum, plane securum conquiescere. Quid, inquam, quaeso, illud est? An tu a Fundani moribus aut antmo liberis tuis quidquam times? Quod omen ut longissime Deus auerat, opto. Minime vero, inquit; sed est aliud, quod ad viam ac rationem linguarum tradendarum pertinet. Quid igitur id est? Tum vero Philanthropus: Cum ille per tot annos in variis familiis hominum honoratorum, qui plerumque cum diuitiis mollitiem quoque animi coniungunt, versatus sit, audieritque varios cum peritorum tum imperitorum sermones de institutendis pueris, qui, quidquid laboris in discendo est, ademptum discipulo, in praeceptorem omne deuoluendum dicerent; videtur inde coloris nonnihil eius et animus et institutio traxisse. In qua quidem sententia cum iam dudum fuisset, confirmavit eum, ut equidem opinor, nouissimum e Saxonia inferiori iter, quo se ad me contulit. Nam cum ei transeundum esset per terras nobis vicinas, audissetque, ibi sollempnia celebrari nouae cuiusdam virtutis atque artium palaestrae aperiendae, (de qua tota iam Saxonia, imo Germania loquitur) non putauit, omittendam sibi tam commode oblatam occasionem, qua, *ως εν παγῶδι*, cognoscere tam lepidum institutum posset. Sed tantum quidem bono Fundano, lucri dicam, an detrimenti attulit illa spectatio, ille magnificus ceremoniarum externarum apparatus, qui tum ibi dicitur apparuisse, coniunctus ille cum splendida

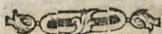
didā principis erga praesentes munificentia, vt (quod multis quoque cordatis viris aliis audio accidisse) quasi inebriatus et fascinatus inde redierit, planeque aliud iam de ratione discendi ac docendi sentire videatur, quam olim sensit, veterem vbique accuset, nouam commendet, Orbilius, Criticastro, Phrasaeologos, Grammaticastro crepet, et eiusmodi alia, quae ex ipso facilius, quam ex me, paullo post cognosces.

Mira tu quidem hic mihi narras, inquam, et, quae ego, nisi tibi, crederem profecto nemini; sed tamen ea me non valde sollicitum habent. Primum enim hi sunt breues ab recenti rei visu aestus, qui, cum primum feruens memoria refrigerit, per se ipsi facile cessabunt. Deinde plus in Fundano nostro subest solidioris doctrinae, quam in reliquis adolescentulis nostris, ad saeculi morem penitus compositis, qui nonnisi ex fama et auctoritate magnorum virorum pendent, prout hi nouae cuiusdam rei aut fauent, aut aduersantur. Itaque cito eum, spero, ad se rediturum, praesertim, si ab utroque nostrum serio admonitus ea de re fuerit. Ac tum id quoque tu fortasse commodi ab hoc eius errore capies, vt, si quid vere boni in illo instituto viderit, id retineat, et in vsum liberorum tuorum conuertat, incommoda autem deuitet, adeoque perfectum et *ειρησες*, nescio quid, in institutione puerili praestare possit. Vtinam, inquit ille, tu vera dixeris; ac nisi tibi displicet, rogatum te velim, vt paullo post sermones

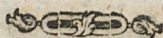
mones nostros in coena, vel post coenam eo detorqueas, ita tamen, vt quasi sua sponte de hac re videantur incidisse. Recte mones, inquam; atque id ipsum vltro eram facturus, imo, nisi me omnia fallunt, Fundanum tuum vterque ita urgebimus, ita ei instabimus, vt tandem, quavis cera flexibilior, victas manus vltro dare cogarur. Nescio equidem, respondit Philanthropus, an id praesfiturus sis, qui scias, quantum ille olim in Academia bonos Wofianos disputando presserit, et ad extremas incitas redegerit: habet enim feruens ingenium, et linguam satis volubilem, a qua tibi admodum timeo. Scio, inquam, equidem, et ridens adhuc illa tempora recorder; sed tamen non despero, et, nisi me omnia fallunt, tam compressum tibi eum dabo, vt loco mouere se non possit. Scio enim occulta animi eius latibula, ac veluti chordas, quas cum tetigero, totus, quantus est, pedibus in nostram ibit sententiam. Tu modo me vrgentem ac pugnantem ne deseras, sed auxilio tuo strenue adsis.

Dum haec loquimur, redit Fundanus, comitantibus paruulis, qui tam paucis mensibus tantum iam in eum amorem conceperant, vt ab eius latere vix discederent, nunciatque, cito affore Philanthropi vxorem, quae ad coenam vocatura sit; et reuera, cum hoc vix dixisset, illa aderat, et summa cum suauitate vultus ac vocis nos rogabat, vt, quoniam magna caeli serenitas hoc vespere esset, ne grauaremur in hortum descendere, et in
por-

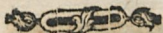

porticu cibi aliquid rustici capere. Ibi cum paulisper murmurantem cum vxore viderem Philanthropum, quod hoc sibi illa non praedixisset: Ah parce, quaeso, inquam, mi Philanthrope, et felicitatem tuam agnosce, qui habeas coniugem eiusmodi, quae, si quid forte excogitauerit, quamuis minutum, quod te delectet, studiose te id celet, vt improuiso adspectu te magis afficiat. Tum illa, ad me conuersa, vere me ipsius rata vicem dolere: Ne quaeso, timeas, inquit, forti meae a Philantropi mei indignatiuncula, quippe, quam nec ipsa admodum expauesco. Noui enim fontem, vnde defluat. Et his verbis, subito maritum exosculata, et, vt statim sequeremur, hortata, vento citius e diaeta per scalas delapsa, discesserat.

Descendimus itaque in hortum, in quo ea coenam apparaue at, non splendidam illam, sed elegantem, simplicem, ac vere rusticam, vt munditia magis et comitate hospitem, quam ornatu et copia, placeret. Caedebantur sermones varii de veteribus amicis, (vt fit) de statu Ecclesiae et reipublicae praesenti, maximeque de corrupto saeculi more, in quibus omnibus egregie nobiscum consentientem reperiēbam Fundanum, etiam in eius causis indagandis. Sed postquam ad remedia eius optima ventum erat, ibi demum ille paullo aliter sentire, accusare veterem rationem docendi, commendare nouam, et omnino pronunciare multa cupidius. Ibi tum ego: Sed, dic mihi, inquam, Fundane, quoniam audio, te noua illa,

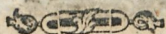
illa, in vicinia nostra, educandorum liberorum instituta nuper ipsum vidisse; an tu existimas, ea sufficere ad tollenda illa vitia, de quibus modo dicebamus? Ad haec Fundanus: Num sufficient prorsus, inquit, equidem pro certo affirmare non ausim; sed tamen, nisi melius, certe, aequè, bene et commode ad metam consequendam ea nos ducere, atque illa vetera, quibus nos a pueris adfueuimus, hoc certe videor vere mihi posse contendere. Vnde tu hoc scis, inquam, qui per veterem instituendi rationem, quae iam per duo amplius saecula in scholis publicis viguit, contendis quidem, multa ingenia bona quasi exaruisse, sed tamen et ipse eadem factus es is, qui nunc es, et innumerabilem virorum doctissimorum copiam effictam nosti; per nouam autem istam, nec potes in antecessum praestare, neminem corruptum iri, nec quenquam adhuc habes, qui formatus ab ea sit; sed expectandus est demum fructus in altero saeculo. Itaque si vere volumus dicere, nonnisi post quinquaginta annos iudicari poterit, vtra ratio potius sequenda sit, vetusne, an noua? Quae igitur, quaeso, insipientia est, vt quam lenissime dicam, relicta illa via, qua, fateri quidem cogare, non omnes ad finem propositum aequè commode peruenisse, sed multos tamen, alium ferius, alium citius, accuratam, amplam et promptam doctrinam consecutos fuisse, et adhuc consequi, hac igitur via relicta, propter aliqua incommoda, quae aut vitari possunt, aut, si non possint, centum aliis commodis compensantur, nouos trami-

tramites" quaerere, qui, nescias adhuc, in quales et quantas ambages te ducturi sint, certe, quamdiu eundo ac redeundo triti nondum fuerint? Minime vero haec, inquit, Fundanus, insipientia est, rimari semper in vnaquaque re, et meliora antiquis quaerere, cum in confesso sit, non solos maiores vbique, verissimum et optimum quid esset, vidisse, sed posteris quoque mutanda, emendanda, euehenda reliquisse quam plurima, quae si nunc viderent, ipsi profecto vtrumque suam stultitiam simul, et nostram sapientiam admirarentur. Imo, inquam, hoc ipsissimum saeculi nostri vitium est, et quasi quaedam lues pestifera, quae per omnes ordines grassatur, vt nihil plane antiqui nobis amplius placeat, sed omnes omnia vetera carpant, immutent, euertant, et sui quisque ingenii phantasmata in eorum locum constituent, omnia innouent, et quadrata rotundis misceant, non solliciti, quid, vel post decem annos de novis institutis suis fiat, ac, si forte male cesserint, (hoc enim fieri posse, vix cogitant; adeo securi suarum sunt nugarum) vnde postea vetera, quae semel radicitus euersa fuerint, restitui possint? Quaerendum igitur ante omnia prius fuerit, an hoc ipsum recte a nobis fiat, quod tam cupidi sumus veterum mutandorum? Et, vt concedam in vniuersum, recte hoc fieri, videndum tamen fuerit rursus illud, an etiam tum a veteri via liceat discedere, cum certissime praepideas, ingentes omnium rerum motus eam conuersionem secum necessario allaturam? Quod mihi profecto non

B

ita

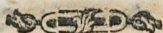

ita videtur. Et tamen illa noua instituendi ratio, quam tu laudas, huius incommodo admodum, ni fallor, subiecta est. Esto, inquit ille, si nihil aliud, nisi motus ingentes, conuersioni cuique salutari obstant, ego vici profecto. Quid enim? Lutherus et sodales, cum sacra nostra repurgarent, an, quaeso, sine maximis totius Europae motibus hoc effici potuit? Num tu igitur audebis etiam hos viros nouandi cupidos dicere? Minime vero, inquam: in his longe alia res fuit. Constat enim, eam tum rerum omnium, quas illi mutarunt, faciem fuisse, vt nemo non videret, eam diutius non posse consistere, sed aut omnia in se ruitura, aut aliquem, quasi ex machina, Deum esse expectandum, qui rem in melius restitueret. Imo ingemiscebant tum omnes boni, et emendationem reipublicae, cum sacrae, tum ciuilibus, omnibus votis desiderabant, ne dicam, anhelabant: Lutherus quoque ipse et collegae, cum semel, quasi vento ad emendandum delati, aleam, vt dicitur, iecissent, quam primum, vt sibi liceret finem nouandi, (seu antiquandi verius) facere, optabant, etiam, quidquid ex veteri fermento vtcunque, et cum specie non plane nulla, retineri posset, retinebant. Sed non poterant, scilicet, cum quotidie, mota semel Camarina, noua vitia, Chimae-rae in modum, detegerent, re non perfecta, discedere. Verum haec temporibus nostris non conueniunt; istos quoque nouatores instituendae iuuentutis nemo expectauit, nemo desiderauit, nemo vocauit: hi totius aedificii molem sine omni mente

mente student fubruere; et, quae student conuel-
lere, ea iam, per aliquot saeculorum experientiam
ita confirmata sunt, vt nec sine periculosis moti-
bus tota immutari, nec sine detrimento veritatis
reiici possint. Ac tum quidem, Lutheri a parti-
bus veritatem stare, paene totus orbis statim agno-
vit, et sensu suo expertus est: in his nemo corda-
tior non ad dubitandum propendet, dum illi, quae
promittunt, ea praestiterint; adhuc enim promi-
serunt optima quaeque, praestiterunt admodum
nihil.

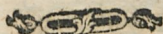
Volebat Fundanus quaedam regerere, sed in-
terpellabat eum Philanthropus: Video, inquit, vos
pugnae vtrumque paratos esse; nec inter vos prius
conuenire posse, quam probe inuicem decertaue-
ritis. Itaque, ne huic egregio operi impedin-
to sim, sed potius pro virili parte, vel veritatis
ipsius causa (cuius mihi victoria non perinde est)
id promoueam, edico vobis, vt iam ab hac dispu-
tatione tantisper abstineatis, dum coena absoluta
sit; mensis deinde remotis, denuo ex consueta
certaminum eruditorum lege, quae vnum post al-
terum causam suam iubet agere, pugnam vestram
ingrediamini, cuius ego non auditor modo, verum
etiam, si vobis placuerit, arbiter quidam, idque
vtrumque magna, vt spero, cum voluptate, assi-
debo. Id cum probassemus vterque, reliquum
deinde coenae variis et iucundis sermonibus, iocis
quoque ac diceriis, quorum non infocundum
Fundani ingenium est, hilariter transeginus. Tum

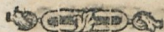
vero, remotis mensis, in hortum paullisper exspatiati, cum non obscurum esset e Fundani vultu ac gestibus, eum priori loco dicendi cupiditate flagrare, tandem in porticu amoenissima tres conседimus, ita, vt medium Philanthropum haberemus: vbi statim Fundanus ita exorsus est:

Dabitis mihi veniam vterque, amici carissimi, si, coram vobis de ratione instituentorum puerorum, imprimisque linguarum tradendarum, dicturus, breuitatem potius, quam verborum ambages secutus fuero. Nam, de multis cum inter nos optime conueniat, vt arbitror, quale est de grauitate rei ipsius, de iis, quae tradenda ac discenda sunt, et de necessitate ordinis cuiusdam ea in re tenendi; ineptum fuerit, haec latius vobis ediferere. Sed tanto magis opus esse video, vt meam de via ac ratione institutionis sententiam, non leuibus, vt spero, argumentis nixam, vobis approbem. Non enim, quasi vento delatus, neque aliorum auctoritate permotus, neque nouitate captus, eam anaplecti coepi; sed experiundo demum ac meditando, eam planissimam ac tutissimam esse intellexi. Scitis vterque, nos ipsos quondam veteri esse via institutos, gratusque ego me, profiteor, eam ipsam ad illum qualemcunque scientiae gradum, quem nunc teneo, peruenisse. Sed idem etiam lubens fateor, nescire me, an multo citius ea omnia didicissem, et an multo maiores, pari tempore, profectus in elegantioribus litteris fecissem, si mihi puero breuiori illa via, quae nunc incipit a quibusdam calcari,

conti.

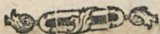

contigisset institui. Quid enim? Cum duae omnino sint ad linguas percipiendas viae, quatum altera per praecepta Grammatica ducit, altera per vsum et consuetudinem, nonne ipsa ratio et sensus dictat, breuiorem esse per vsum, longiorem per regulas? Quid igitur, quaeso, miseros pueros cruciamus ediscendis et euoluendis praeceptis Grammaticis, quae neque intelligunt, neque, si vel maxime velint, possunt propter nemiam obscuritatem intelligere? Quid enim est tale praeceptum, nisi verbis vniuersis expressa, centum aut mille singulorum verborum vel formularum inter se conuenientia? An non multo tutius et facilius puer capiet v. c. praeceptum illud de efferendis masculo genere secundae formae nominibus in VS, si quadraginta aut quinquaginta exemplis didicerit, *Dominos magnos*, non *magnas*, *cultros acutos*, non *acutas*, *libros Latinos*, non *Latinas etc.* esse, quam, si sexcenties praeceptum ea de re Schmidianum aut Langianum, non intellectum audierit, euoluerit, recita-uerit? Annon multo certius sciet, causam et instrumenta sexto casu verbis iungi, si centum exemplis sua sponte tandem intellexerit, *gladio* aliquem occisum, *amore* aliquem insanire, *tristitia* mortuum esse, quam, si exactissime praeceptum ea de re Grammaticorum memoria teneat? Sane enim hac ratione nullo fere negotio, imo magna cum voluptate, nec sentiens, tiro magnam artis Grammaticae partem imbibet. Et quidni huic aetati, quae tota ludis dedita est, hoc demus, vt etiam res

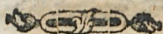
maxime serias quasi per ludum discat, quarum ignorantia perniciosissimos aliquando effectus ipsi allatura sit, et sine quibus ad altiora pergere non possit? Cur eam non patiamur compendium facere eius fastidii, quod publica scholarum institutio ei a longo iam inde tempore creauit, et quod tamen, si ulterius in studio linguarum progressa fuerit, ne effugere quidem totum potest? Est enim, ut probe nostis, per se satis molestum Grammatici munus, et ingratus labor, qui per singulorum verborum disquisitiones, et syllabarum litterarumque apices, tanquam spinas et vepreta, ducit. Etsi igitur aliquis vel maxime non totum se huic arti confecret, sed tantum, quantum ad alia doctrinae genera sibi opus esse putet, velit inde assumere: tamen vel sic multum laboris et molestiae ei deuorandum fuerit. Quid enim innumerabilis illa tot praeceptorum, tot exceptionum farrago, tot de usu loquendi, tot de variis vocum, ad speciem sibi similiarum, usu autem longe diuersissimarum, significationibus obseruationes? Nonne vel Herculem legendo, conferendo, adnotando delassare videntur posse? Ac nos non dubitabimus, viuida, desultoria, ac circumuolantia puerorum nostrum ingenia his ieiunis et iniucundis minutiis onerare, obruere, ac tantum non enecare? Nonne certe tenerae nos miserebit aetulae, quae, nondum ita firmata, ut grauitatem rei, et quantum in his minutiis insit ad maiora ponderis, penitus possit perspicere, leuitatis huius cul-

pam

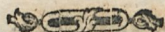
pam, si in Orbilius forte incidere, manibus ac tergo luere cogitur? Quae, ut poenam aut minas effugiat, totos dies defudat in inculcandis memoriae regulis, quarum nec sensum intelligit, nec usum experta est? Dicetis: Ergo ipse tecum pugnas, qui prius necessitatem arti Grammaticae asseras difficultatem concedas, ac deinde tamen eam pueris tradendam neges. Quando igitur eam discipuli tui, aut quomodo imbibent, qua super sedere non plane possunt, et à qua tamen eos tam cupide arceas? Paratum est, quod respondeam. Nolo equidem pueros ab hac arte plane excludere; quoniam enim id possem, cum paullo ante necessariam eam dixerim? Sed modo differendam arbitror ad aetatem maturiorem, qua partim auocare mentem ab exemplis singulis ad vniuersas notiones didicerint, partim ipsi sua sponte illa praecepta quasi excudere et fabricare possint, adeoque in libello aliquo primum visa, statim sua agnoscant. Quid igitur in prima aetate agendum putem, breui sic habetote:

Antequam sciant aut suspicentur, sibi laboris aliquid noui, hoc est, addiscendae nouae linguae onus, imponi, ducantur in rem ipsam, praeceantur iis certae quaedam ac breues Latine loquendi, interrogandi, respondendi formulae, quarum sensum paulatim ac saepe audiendo assequantur; demonstrantur aut depingantur iis in tabula multae res, quae in sensus incurrunt, homines, animantia, suppellectilia, vestes, lapides, cibi, addita sem-

per Latina appellatione, eaque inprimis vrgeatur tum, cum, per curiositatem naturalem, sua sponte, quid hoc sit, quid illud, scire voluerint. Etenim insita illa omnibus naturalis sciendi auiditas, maxime, cum differendo in diem aucta et incitata prudenter a magistro fuerit, acuet eorum animos, vt tanto melius ad rei nomen attendant, ne, saepius eadem quaerendo, tandem, repulsa ab illo lata, Latina appellatione plane frustrentur. Cumque aliquamdiu in hac veluti palaestra fuerint exercitati, pergatur ad maiora, et integras veterum, sed breues acutasque sententias. Quantillum enim, quaeso, negotium est magistro non plane hebetis ingenii, his quasi crepundiis non admodum longo tempore puerulos suos eo perducere, vt et genera nominum Grammatica sine vitio coniungant, et regulas illas notissimas Syntaxeos de iungendis verbo, suo quibusque loco, quinque nominum casibus, terendo imbibant, h. e. vt ne amplius *ament Deo*, sed *Deum*, *dent pecuniam mendicum*, sed *mendico*, *vehantur currum*, sed *curru*, et reliqua eiusmodi? Ego certe in iis familiis, in quibus praeceptorem domesticum egi, hanc viam non sine magno apud tirunculos meos fructu secutus sum, sensique, me ea multo longius processisse, quam, si explicandis centies et inculcandis illis praeceptis Grammaticis, quorum haec, quae dixi, exempla sunt, aliquot annos oleum et operam perdidissem. Vix enim inceperant illi, per audiendi eadem saepius consuetudinem, tria verbula Latina intelligere quum, illecti
hoc

hoc successu, plura optarent intelligere, ad plura discenda paratos se nutu ac gestibus ostenderent. Cui quidem eorum cupiditati ita semper studebam satisfacere, vt et ex parte aliqua sitim eorum explerem, et tamen ex parte nondum satiatos dimitterem, seu nouam potius alia sciendi sitim in iis excitarem. Vnde porro fiebat, vt semper alacribus eorum animis ad discendum vterer, magnamque illi, nullo fere negotio verborum Latinorum vim partim memoria tenerent, partim legibus Grammaticis conuenienter iungerent. Et quanquam, vt facile intelligitis, res ab initio, atque etiam paullo diutius non semper sine vitio procedebat, tamen succedente tempore, magis magisque emendate loquebantur, vt, quidquid esset in praecepta insigniora offendiculi, rarius indies in eorum sermone deprehenderem. Quod sane, vt in pueris, non parum lucri iam reputabam. Hac ratione cum eos per annum, et quod excurrebat, diligenter exercuissem, proponebam iis loca veterum scriptorum selecta, quae, miratus sum, quanta illi cum celeritate et intelligerent, et vernaculo sermone mihi explicarent. Deerant sane interdum iis quaedam voculae, praefertim ex genere vniuersarum, quas forte ex me nondum audierant; sed haec iactura cito mea ipsius expositione resarciebatur, poteramque iam longiora pensa, integras Ciceronis Epistolas, poetarum fabulas et narrationes iis proponere, quarum illi sensum partim e vestigio explicabant, partim hariolabantur feliciter, partim denique, me-

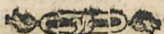

diocri adhibita cogitatione, assequebantur. Ac iam volebam, quod de industria in id tempus distuleram, addere ex instituto praecepta Grammatica, quae exiguum sane temporis spatium absumfissent, cum ecce! ex illa domo in aliam migrare per prouidentiam diuinam iubeor, vbi scilicet, non pertexta veteri tela, nouam ab integro ordiri necesse erat, cum pueris, aetate minoribus, quam priores illi fuerant. Interim hoc certe perspexeram, si hac via in tradendis linguis mortuis incederetur, incredibile non modo temporis, verum etiam molestiae et laboris, non quidem apud praecceptorem (at, quam, quaeso, molestiam vir bonus boni publici causa recuset?) sed apud pueros, compendium fieri posse, eandemque etiam in altera illa domo, etsi non pari (deerant enim mihi puerorum ingenia) sed aliquo tamen cum successu, vsque ad abitum meum secutus sum. Sed ne vltimo actu decurtatam fabulam, vt aiunt, relinquam, (quoniam ipsum eius exitum exspectare mihi non licuit) quomodo postea in tironibus meis instituendis versaturus fuisset, si potuissem, seu potius, quomodo vnicuique, cuius discipuli eo iam prouecti sunt, quo priores illi mei, in iis porro versandum sit, scilicet vobis adhuc breuiter est indicandum.

Cum eo vsque progressi sunt pueri, vt Latina, non nimis disiecto verborum ordine laborantia suo Marte possint intelligere, tum demum, aio, praecepta Grammatica ipsa assumenda, et a magistro

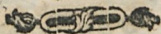
gistro ex instituto iis explicanda esse. Ac tum quidem decuplo maiorem, ni fallor, fructum apud eos hanc interpretationem, certissime persuasum, habituram. Quum enim videant, simul atque librum Grammaticum (quicumque is tandem sit) inspexerint, multa inesse, quae ex usu solo ipsi dudum sciant, non modo gaudium ea ex re singulare percipient, verum etiam reliqua, quorum accuratam scientiam sibi adhuc deesse animaduernerint, tanto maiori cum alacritate, certe sine fastidio villo, ingredientur, quippe quae non tam fundamenta ac trabes huius quasi aedificii, quam complementum, ornamenta, ac supellectilem esse intelligant. Dabit igitur operam magister, vt distinctas vocabulorum artis omnium notiones eorum animis informet, omnes distinctiones enucleet, et idoneis, iisdemque selectis exemplis illustret, exceptiones quoque a regulis notet. Neque tamen haec ita velim intelligi, tanquam hoc tempore nihil aliud, nisi hoc ipsum agendum sit. Imo vero nunc demum potest seria, accurata, ac frugifera veterum lectio et interpretatio institui. Ipsa enim illa praecepta Grammatica, ieiune proposita, vix firmiter videntur inhaesura, nisi perpetuus eorum usus in interpretando accesserit. Itaque praeceptor prudens in singulis auctorum locis, in quibus aliquid non plane tritum ac vulgare, aut ab regula abhorrens, occurrerit, diligenter id annotabit, tironesque commonefaciet, se hoc illis iam tum, cum explicaret praecepta Grammatica, dixisse, cuius nunc perspicuum

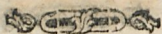
spicuum in hoc loco exemplum ante oculos habeant. Atque omnino indies accuratior et copiosior fieri debet scriptorum Latinorum interpretatio, veluti Ciceronis, Liuii, Sallustii, Suetonii, poetarum item principum, Ouidii, Virgili, et Horatii, etsi non totorum, tamen insignium cuiusque particularum, in quibus interpretandis etiam rerum ipsarum, et artificii cum rhetorici, tum poetici ratio erit habenda; caetera eorum opera priuato discipulorum studio erunt relinquenda, quos profecto iam sine cortice natare conuenit.

Atque haec omnia profecto in dies melius procedent, si iam scribendi exercitatio fuerit adiuncta. Etenim, vt scitis, alterum alteri mutuuum auxilium praestat, neque lectio sine scriptione, neque haec sine illa multum valuerit. Quid enim aliud continuus scribendi et commentandi labor, copia lectionis destitutus, nisi meram barbariem, efficiet? Vicissim vero lectio vel diligentissima, quae scribendo non subigatur, et in succum quasi ac sanguinem, vt aiunt, transeat, vel otiose insidendo marcescet, imo tandem euanescet, vel certe non tantam vtilitatem discipulo afferet, quantam, adiuncto stilo, posset. Quapropter magistri prudentis erit, vtramque ita temperare, vt se inuicem adiuuent, hoc est, nunc e Latino Germanica, nunc e Germanicis Latina iubere tironem reddere. In quo tamen ab initio non facile ab illius latere discedet, partim, ne, dum solus relinquitur, ni-

mum

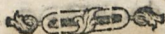
mium sudando defatigetur, aut omnino desperet, partim vt magister non tam opus habeat, errores, quos ille forte admissurus est, admissos corrigere, quam admittendos demum cauere atque eludere. Deliget autem ad Latine vertendi exercitationes primum breuia veterum ipsorum loca, quae postea tironi, absoluto labore et penso emendato, ostendat, vt ipse, quantum adhuc ab exemplo suo absit, oculis suis videre possit; deinde ipse aliquid Germanico sermone vel ab se meditatam, vel e bonae notae auctore sumtum, discipulo in calamus dictet. Haec porro pensa ab initio velim ordini et structurae Latinae similia esse, quam Germanicae, ne nimium difficultatis bono puero creent; procedente autem tempore paulatim ab illa similitudine recedere, et patrii sermonis ingenio magis accommodari. Neque enim tum adeo multum negotii puero videtur facessitura haec Latinae formae occultatio, quum, ab tam longo inde tempore, partim loquendo, partim intelligendo, partim denique scribendo, non parum familiaritatis cum hac lingua, necesse sit, eum contraxisse. Quod vero ad Latina pensa, in Germanicum sermonem vertenda, attinet (a quibus initium omnis scriptionis faciendum esse arbitror) sane ea non aliunde, nisi e veterum scriptis repetenda sunt, ne quid omnino labis (a quo recentiores vel optimi scriptores non semper absunt) contrahatur, sed pura ac defaecata omnia, tanquam ex ipso fonte, imbibantur. Eritque eadem, quae in superioribus, ratio temporis ac virium in discipulo habens.

habenda, vt ab initio paruae tantum, iucundae, et faciles intellectu ex antiquis scriptoribus particulae deligantur, his autem, progressu temporis longiora, grauiora, ac difficiliora loca succedant. Quod si tironem praeceptor in scribendo ita, animaduernerit, profecisse, vt suoapte ingenio aliquid non plane ineptum possit comminisci, tum vero tempestiuum demum fuerit, cum eo per varia illa, quae *progymnasmata eloquentiae* veteres appellabant, circumerrare, eique nunc epistolae, nunc narratiunculae, nunc orationis, nunc reprehensionis, nunc descriptionis, characteris, et, quae sunt similia, argumentum et materiam subiicere, verba, elocutionem, et ornatum ipsius arbitrio relinquere. Quod si fortasse ingenium eius addixerit, etiam carmini, ad exempli poetarum veterum similitudinem, operam dare poterit, cui conficendo ducem et adiutorem magistrum nanciscatur; quanquam nihil inuita hic Minerua suscipiendum, suaferim, ne crux verius bono puero, quam liberalis quaedam mentis oblectatio haec esse videatur.

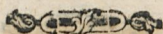
Supereff Latine loquendi exercitatio, quae prima, vt meministis, erat earum omnium, quibus ingenium puerile continendum esse, supra dicebam. Haec cum nunquam plane per totum illum, quem descripsi, linguae Romanae cursum, prorsus intermittenda sit, tum inprimis, quo firmiores per vsum legendi ac scribendi vires discipulus sumserit, eo et ipsa per se facilius procedet.

Qua

Qua quidem non tam vtendum arbitror, horis institutioni ipsi destinatis, quam ceteris fere omnibus, vt, deambulando, prandendo, conuersando, obiter tantum, et quasi aliud agendo, percipiat notionum plurimarum, earumque vtilissimarum, copiam incredibilem. Neque vero, vel mediocri ingenii magistro, colloquendi cum puero deesse vnquam potest vel materia, vel occasio, quin aut rem ei incognitam explicet, aut de cognita sciscitetur, aut aliquid narret, aut ad virtutem admoneat, aut vitium aliquod increpet, aut denique simile quid verbis Latinis cum eo communicet, vnde non possit tiro non quotidie doctior et sapientior ab doctore suo recedere.

Habetis, viri optimi, meam de instituendis lingua Latina pueris sententiam, quam et ipse ante hac secutus, non sine fructu, vt arbitror, sum, et omnibus, qui idem cupiant, sequendam reor, vt facillimam, breuissimam, tutissimam, et commodissimam viam, qua non modo ad Latium, (quantillum enim hoc esset?) sed ad omnis generis rerum, et amplissimae aliquando doctrinae cognitionem, sine magno labore, taedio certe ac fastidio, a tironibus contenditur. Cuius quidem commoda insignia ac manifesta, vix est, quod ego adhuc longa vobis oratione exponam, quae iam in ipsa eius enarratione peruidere, ni fallor, potuistis. *Primum*, quantum et quam inaeestimabile temporis spatium candidus ac diligens praeceptor potest hac via lucrari, quod alioquin inculcandis memoriae

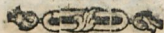
riae puerorum praeceptis Grammaticis, sine effectu, imo cum certissima eorum nausea, consumitur! *Deinde* prima illa cum tirunculis colloquia, quanquam ab initio semibarbara, quam opportunam occasionem magistro suppeditant, immensae fere vtilissimarum rerum copiae, quasi per ludum et iocum iis tradendae, quae iis vulgo vel magno ac terribili cum apparatu ac praefatione, separatis horis traduntur, vel, quorum omnino perpetua in ignoratione per totam vitam versantur. Huc refero notiones claras ac distinctas sexcentarum rerum vitae quotidianae, opificiorum, et artium illiberalium, quas, cum vel infimae plebis homines exacte saepius teneant, quantum, quaeso, dedecus est, eas ab studiosis litterarum nesciri? Huc refero rerum naturalium, caeli, terrae, plantarum, herbarum, lapidum, metallorum, animalium bipedum et quadrupedum, notitiam, quae et ad delectationem iucunda, et ad vsum vberissimè merito existimatur. Huc refero Geographiae, Chronologiae, Historiae, Pictoriae, statuariae, et reliquarum artium liberalium notiones primas et maxime necessarias, sine quibus in grauioribus disciplinis aliquando multum proficere non possunt. Huc refero denique Matheleos, in primis, Geometriae, Mechanicae, et Architectonicae elementa praecipua, quae et sensibus puerorum blandiuntur, et ingenium eorum mirifice acuere solent. Quaeso vos, quot annos integros interdum solis harum disciplinarum elementis tradendis consumimus? Et, vt ab disciplinis seriis discedam, caeterarum

terarum rerum, quas dixi, notitia, quanta cum molestia ab adolescentibus, imo viris, quanto cum detrimento rei familiaris, interdum nimis sero, comparatur? Haec omnia profecto caentur, si cui placeat, eam viam ingredi, quam ego nunc descripsi, et quam ante me non modo *Taneguidus Faber*, et *Iohannes Matthias Gesnerus* ingressi sunt, (quorum virorum, quotusquisque est, qui non vel ad nomen ipsum obstupescat?) verum etiam hoc tempore inprimis multi, et docti, et cordati viri, cum fructu ingrediuntur, patroni litterarum commendant, principes denique munificentia inaudita muniunt, atque exemplo praecire non dedignantur.

Quapropter tu, Philanthrope amicissime, non est, quod dubites, recte te facturum, si mihi potestatem feceris, eandem rationem in instituendis filiis tuis sequendi. Sunt enim, ut per hoc breue tempus intelligere potui, non modo viuidi ingenii et excellentis, verum etiam, quod multo maioris habendum puto, animi erecti et admodum honestae indolis, quorum neutrum, qui parentes paullo accuratius nouerit, mirabitur. Itaque tanto plus est spei, fore, ut ab tam generosa stirpe minime degenerent, sed ea dignos aliquando se praebent, praesertim, cum accesserit institutio non fidelis modo, verum etiam prudens et idonea; qualem equidem de me ipse, si pace vestra fieri possit, non dubitem polliceri, non tam, quod tantam in me solo dexteritatem aut tan-

C

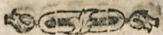
tum

tum ingenii ac follertiae esse exiffimem, quam, quia animi mei candorem ipfi noftis, peritiam vero in docendo decem nunc paene annorum experientia et iactatio cogit paene habere hominem, qui non plane fenfu communi carere videatur. Atque etiam paullo audacior me hac in re facit tuum, Philanthrope doctiffime, de veteri amico tuo iudicium, cuius vt compos fieres, ab extremo Saxoniae inferioris angulo eum ad inflituenda pignora, tibi cariffima, tuo ipfius fumtu, arceffe-re non dubitasti. Itaque iam totum hoc, quidquid eft confilii mei, veftro, viri amiciffimi, arbitrio lubens fubiicio; ac, ne putetis, me nimium confidere meae ipfius intelligentiae, hoc coram vobis haud erubefco profiteri, me, quaecun- que iam dixi, dixiffe animo hominis eius, qui, etfi de bonitate cauffae fuae fatis certus fit, tamen, fi quid ab aliis contra dicatur, quod veritatis perfpicua figna habeat, aequiffimo animo fententiam fuam mutare, et contrariam amplecti paratus fit.

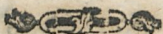
Haec cum dixiffet Fundanus, tum Philanthropus: Magna, inquit, voluptate iam tu quidem nos (nam etiam pro hoc amico communi noftro tibi refpondeo, qui fuo hoc fe nutu velle fignificat) affeciffi, Fundane, qui tanta eloquentia cauffam tuae fententiae egiffi; et agnofco non modo dignum *Gesneris* et *Erneftis* difcipulum, verum, quod mihi maius eft, Fundanum, hoc eft, amicum veterem, qui mei et meorum ftudio totus flagret, et, quod femel verum habuerit, id magno

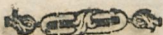
gno ardore affirmet, defendat, aliis persuasum cupiat, et vni in agendo spectet, quod et summum semper viri boni habitum est indicium, et nos imprimis in te a viginti paene annis perpetuo observauimus. Sed, quanquam haec ita sunt, vereor tamen, vt omnibus de bonitate tuae causae persuadeas, quam nobis tanta cum diligentia et studio commendasti. Nam, vt nihil de me ipso dicam, cui iamdudum de ea dubitanti, insuper etiam dubitationes quaedam nouae, nec leues, inter audiendum subortae sunt, hunc certe (me autem monstrabat) habebis sententiae tuae in multis, opinor, aduersarium. Atque equidem non prius dubitationes illas meas expromam, quam eius sententiam vterque audierimus, cum praesertim, me auditorem vestrum vtrique, ac, si permiseritis, arbitrum quoque aliquem fore, ab initio vobis promiserim. Te itaque rogatum volo, vt, qua nos te dicentem patientia auscultauimus, eadem tu quoque vicissim ipsum audias.

His verbis cum annuisset Fundanus, tum ego: Non diffiteor inquam, viri amicissimi, me iam paullulum ab ea spe decidisse, quam ab initio de mutanda Fundani nostri, aut conuellenda sententia, animo meo conceperam, quum tibi, Philanthrope, commemoranti cum risu pristinas eius in Academia cum bonis Wolfianis pugnas, facilem de eo victoriam mihi fore, affirmabam. Nam neque tam firmiter in eius animo errores illos nouos putabam inhaesisse, neque tanto cum ardore, in-

genio et eloquentia ipsum eos propugnaturum, quanta cum maxime vidisti. Interim cum nihil impediatur, quo minus duo homines, diuersas sententias amplexi, pariter certi de sua uterque sibi videri possint, et ego liquido videam, illam Fundani certe optimam esse non posse, cum tot incommodis manifestis prematur; ego, partim, ne meae, et ipse, causae deesse videar; partim, quod tibi, Philanthrope, antea promisi, experiar aleam, et, tanquam obsessi, quibus, iam desperantibus, a pugna non tam obsidentium hostium fuga, quam pax tolerabilior quaeritur, nihil nisi periculum faciam, an forte eum adhuc de sententia possim deicere; sin minus, certe conatum tibi probabo, quoniam haud parum reipublicae interesse arbitror, virum, ad docendum aliquandiu in schola publica natum, in certiore viam e diuerticulo reducere, reducere certe conari. Neque vero tu, Fundane carissime, debes existimare, me, si nouam tuam docendi discendique rationem impugnauero, propterea dicere, nihil plane boni aut sani in ea reperiri. Hoc enim profecto nihil aliud sit, nisi iniuriam tibi inferre. Imo vero quam plurima tu, maxime in capite de legendis scriptoribus et stilo, praeclara, et veteri mori plane consentientia protulisti, quae nullo modo equidem sciam reprehendere. In primo tantum illo curso tuo sunt, quae mihi, (atque, ut opinor, etiam huic Philanthropo, et aliis cordatis viris) admodum displiceant. Igitur neque hoc a me, credo, expectabis, ut aut singula capita conuellam,

aut

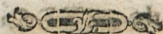

aut repetendo, quae centies ab aliis dicta sunt, contrariam viam aliquam, h. e. veterem (quam tu factis et nosti, et ipse olim, magno cum fructu, calcasti) denuo describam. Etenim hoc posterius memini iamdudum summos viros, *Melauchthones*, *Camerarios*, *Sturmios*, et in primis *Neandros* *) fecisse; quorum vtinam consilia, sane non contemnenda, relectis, quae forte aut per se paullulum incommoda, aut per temporum rationem mutata inutilia forent, recentiores litterarum bonarum doctores sequerentur, minus certe miserranda nunc esset rei scholasticae facies. Veruntamen, vt modo dixi, hoc in praesenti non faciam, sed indicandis modo viae tuae non paucis incommodis atque difficultatibus, quae cum ea necessario coniunctae sunt, efficiam, (spero) vt mecum fateare, eiusdem certe, nisi maioris etiam, bonitatis esse eam rationem tradendarum pueris linguarum, quae dudum apud maximam partem obtinuit, quam eam, cui vix alia de causa, quam, quod nouitatis speciem habet, tam multi nunc adflulantur.

C 3

Ante

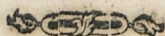
- *) *Nich. Neandri Bedenken*, wie ein Knabe zu letzen und zu unterweisen, das er ohne groß jaugen, treiben, und eilen, mit Lust und Liebe, vom sechsten Jahr seines Alters bis auf das achtzehende wohl und fertig lernen möge, pietatem, linguam Latinam, Graecam, Hebraeam, Artes, und endlich vniuersam Philosophiam, 1580. 8v. Islebii.

Ante omnia autem hoc, arbitror, et te ipsum, et unumquemque alium virum cordatum mihi haud difficulter concessurum, eam esse optimam puerilis institutionis rationem, quae ipsos pueros ad omnia futurae vitae munia exsequenda, ad varios casus perferendos, ad obeunda denique officia quam aptissimos efficere possit. Nosti enim illud vulgare: **NON SCHOLAE, SED VITAE.** Quid autem ad haec omnia et facienda et sustinenda aptiores reddit, quam, si *primum* didicerint, iis, quibus cultum et obedientiam debent, sine difficultate aut repugnantia, dicto audientes esse, et, vel reluctante ipsorum animo, tamen promptum obsequium praestare; *deinde*, omnia, quae ipsis agenda sunt, non confuse, non praeposere, sed ordine certo ac rato, unum post alterum, exsequi; *denique*, quidquid suscipiant, non temere, aut praecipitanter, sed cum attentione aliqua ac circumspectione suscipere, et semper, quid, ad quos, quo loco ac tempore, qua de causa agant vel dicant, secum considerare, atque omnino nihil scurrile aut *ἀτοπον* committere, sed serios et graues se aliis exhibere. Haec itaque, praeter pietatem et religionem, ante omnia ut in pueris curae suae commissis efficiat, bonus magister operam dabit. Sed profecto, ut scis, omnibus his virtutibus e diametro velut opposita in puerorum animis vitia reperies. Nam et libenter a natura ab omnibus, quae iubentur facere, abhorrent, (cum contra ad ea, quae vetita esse sciunt, sint promptissimi) et difficillime assuescunt ad aliquem

in

in rebus agendis aut collocandis ordinem, et plerumque, quae maxima sunt in vnaquaque re ac potissima, desultoria quadam cogitandi leuitate praeteruolant. Id sane est a prauitate naturae humanae insita, quae istis annis maxime se exhibet, et parentibus magistrisque, quibus primis semper occurrit, incredibilem, etiam apud optimae indolis liberos, molestiam creat. Hanc igitur omnis veri boni, officii, laboris, et omnium rerum seriarum quasi nauseam pueri etiam ad scholam et institutionem secum afferunt, perpetuumque linguis et disciplinis addiscendis veluti obicem ponunt. Cui remouendo proinde, non modo per disciplinam, verum etiam per ipsam institutionis rationem, summam intendere magistri fideles curam debent, propterea, quod vnum pacis negotium serium puerorum schola est, ex qua deinde illa vitia, nisi reprimantur, etiam ad reliquam vitam solent asferre. Iam, quaeso te, Fundane, si ad hanc veluti regulam exigas nouam illam tuam et ludentem instituendae iuuentutis rationem, quid tandem bonae frugis ab ea expectari, hanc certe ad rem, potest? Tota enim illa linguae Latinae per solum colloquendi usum discendae via non tam docentis, quam discens vnus arbitrio relinquitur. Itaque hoc volente, seu iubente potius, statim praesto eris, quidquid in manibus habeas; fastidiente (quod saepissime, statim post horae quadrantem eueniet, maxime, si mutabilioris naturae et qualiscunque pertinaciae puerulus fuerit) vicissim abicies, etiam si in me-

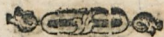

dia utilissima iucundissimaque rei demonstratione constitutus sis; abrumpes cito filum, et alio tempore ab integro telam exordiere. Quod si forte ille astutus (et hac in re fere stupidissimus quisque est acutissimus) te paullo mitioris ingenii hominem fenserit, qui cupiditati suae aut repugnantiae facile cedas, tum profecto vicit, et mille artibus operam tuam eludet. Quid autem hoc aliud est, nisi sua sibi culpa tyrannos excitare, qui nos ad arbitrium suum fingere, et quasi in ordinem cogere audeant? Scio, quid ad haec dicturus sis? Non omnes magistri mollioris naturae sunt, neque omnes pueri pertinaces, debetque hac in re praecceptoris ars et prudentia quaedam intercedere, quae, serium esse, quod agatur, dissimulet, et, ab noua semper parte rem ostendendo, studium discendi in puero alere et incitare possit. — Primum quaero, cuius magistri ingenium tam inexhaustum est, ut toties nouitatis speciem rebus omnibus velut induat, quoties pueri leuitas aut ferocia eum docentem destituit? Deinde, cuius prudentia dissimulatrix tam constans erit, ut non aliquando, remissius agendo, veritatem prodatur? Quod si forte aliquando puer ille tuus fenserit, non vere cum eo ludi, sed serio rem agi, hem! quantas tum tragoedias excitabit? aut certe, quanta segnitie priorem illum discendi ardorem excipiet? Tum profecto omnis

*Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Foedera,*

prodita

prodita est res, et ex alia parte puer aggrediendus. Sed ex qua? Dices: Tum demum castigandus est, aut increpandus certe, si quidem aliter non possit. Cur igitur hoc non statim ab initio ei praedicebas, sed tot ambagibus, tot ludis, tanta dissimulatione utebare? Cur non statim eum monebas, laborem et molestiam nonnullam, imo magnam, ei suscipiendam fore, si doctus et prudens vir velit olim euadere; sed non desperandum esse; illam molestiam indies minui, sensim decrescere, ac tandem in meram voluptatem desinere; radicem doctrinae amaram, sed fructus dulcissimos esse; omnes praeclaros viros hac via, non alia, ad sapientiam, virtutem, et immortalitatem peruenisse, et quae sunt similia. Cur, inquam, hoc non statim dicebas, ac, si his nihil profecisses, statim poenas repugnanti infligebas? Sane non modo parentem tibi per omnia habuisses discipulum, propter timorem tui iniectum, sed etiam omnibus illis ambagibus tuis, precibus, lufibus, dissimulatione, facili negotio superfedere potuisses; quibus exhaustis, tamen semper ad asperiora tandem pergendum est. Scilicet omni puerorum institutioni, quantaecunque probitatis ingenia sumseris, adiunctum est aliquid, quod, nescio, vtrum obicem, an nodum, an vlcus appellem, certe bonarum et vtilium rerum ingestioni, ex parte discantis, hoc obsistit atque renititur; idemque, necesse est, serius ocyus, subito an paulatim, cum strepitu, an cum leni motu, tamen aliquando negotia docenti reluctando facessere.

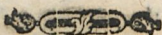

Hoc siue vlcus, siue obicem, siue nodum dixeris, quamdiu non tangitur, satis bene apud discipulum omnia procedunt; obsequitur promte, discit cum voluptate, flagrat audiendi studio, denique omnia recte agit. Sed simul hanc quasi chordam tetigeris, tum vero magna tempestas ac bellum inter ipsum et magistrum cooritur, in quo alterutrum necesse est vincere, sed vter vincat, magis ad institutionem ipsam interest. Hoc autem nihil aliud est, nisi prauitas illa naturalis, quae toti humano generi a prima Adami labe inhaeret, et in perpetua (siue maiori, siue minori) veri, boni, laboris, molestiae, obedientiae, auersatione ac fuga cernitur. Hoc igitur vlcus dum tu, seu potius illi noui generis humani doctores, qui te nobis plane immutatum dederunt, vel leuitare, vel occultare volunt, maius et vlcerosius, vt ita dicam, faciunt. Scilicet nulla mala res, quae semel exstet, ludendo, dissimulando, celando, tergiversando, blandiendo, effici potest; vt non sit; incrustari, mulceri, abscondi, induci aliquandiu (naque hoc nimis diu) potest, funditus tolli non potest. Sed nimirum hic anguis in herba latet, illique sapientes tui aut ipsi dubitant de prauitate hominis naturali ad bona peragenda, aut admodum eam extenuant. Hinc tot apud eos laudes infantiae et pueritiae, hinc tot blandimenta, hinc tot in ipsa institutione ludicra interiecta, quae moriones citius, quam doctos reddiderint; hinc denique tanta cautio, ne quid inuito puero tradatur, aut perfimacia et ignauiam vi expugnetur, imo, ne
quid

quid omnino de tota hac labe puer inaudiat. Sed, quid opus est his ineptiis? Breuiori via ut licet. Perfringatur ut ferox et piger discens, animus, sciat, sibi non ideo a summo rerum conditore vitam datam, ut perpetuis deliciis affluat; sciat, sibi non ideo laborandum esse, ut tempus fallat, aut ludo honesto vacet, sed ut laboret, hoc est, ut hominem se esse, non Deum aliquem Epicurorum, sentiat. Fingamus vero, age, tibi in puerulo tuo omnia, ex animi sententia succedere, fingamus, eum omnia, quaecunque ei tradideris, ludendo satis accurate percipere, imo, deus tibi, eum vix tum fraudem tuam animaduertere, cum omne id, cuius causa fraus haec abs te instructa est, apud eum plane effeceris, qualem tandem virum nobis ac reipublicae te putabis aliquando tradidisse? Eum scilicet, qui postea, quidquid feriarum rerum in manus venerit, nihil nisi iocum ac ludum putet, veluti ludum tractet, et quoties spem suam falli viderit (quod saepissime ei non poterit non accidere), aut animum despondeat, aut rem ludendo corrumpat. Itaque, si minister factorum fuerit, incideritque in paullo obscuriora librorum diuinorum loca, ea vel celeri pede transiliet, vel misere admodum ingenio suo diuexabit, quia eum lectionis aut meditationis diurnae taedebit. Si fuerit iureconsultus, et volumina spissa controuersiarum ciuiliu ante se posita viderit, vel horrebit ad aspectum eorum ipsum, vel certe obiter ac perfunctorie percurreret, ut litem clienti perdat. Si medicam artem fuerit profes-

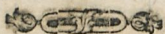
sus,

fus, et intricatoris morbi forte aegrotum nactus,
 nae ego magno pretio haud inducar, vt hic aeger
 fim; quippe cui de vita magnopere metuendum
 sit. Et quamuis, etiam hac in re, aetas atque an-
 ni nonnihil immutent, tamen prima aetate as-
 sumta vitia deinde difficillime reprimuntur, nec
 nisi infinita molestia vis eorum paullulum infrin-
 gitur, exui quidem plane nunquam possunt. Ha-
 bes itaque, Fundane, *primum* viae tuae nouae vi-
 tium, quod cernitur in hoc, vt nulla plane in ea
 ratio habeatur corruptionis animorum, quae in
 aetate puerili se maxime solet exserere, et cuius
 mali effectus, si quidem velis operae pretium fa-
 cere, ante omnia erant coërcendi.

Veniamus ad *alterum*, quod, mea quidem sen-
 tentia est in eo, quod illa ratio non omnibus in-
 geniis puerilibus, sed magnis tantum, hoc est,
 paucissimis, conuenit. Magna autem intelligo ea,
 quae et curiosa sint sciendi, et, quidquid audie-
 rint, celeriter arripiant, idemque fideliter retine-
 ant, quae causas omnium, quae iis tradas, scisci-
 tentur, varias hinc inde dubitationes proponant,
 neque solutione earum quacunque contenta sint,
 sed semper vltius rimentur, donec ad fundum
 quasi quaestionis peruenerint, remque totam in
 potestate habeant, adeo, vt aequalibus vicissim
 tradere vtcunque possint. Haec ingenia quemad-
 modum in quacunque docendi ratione, vel in
 pessima, semper proficiunt, ita etiam in tua, con-
 sentaneum est, non adeo multum detrimenti ca-
 ptura.

ptura. Quid quid enim eis, aut a quacunq[ue] parte proponas, semper applicando suum faciunt, et, quidquid vel obiter monueris, id, quasi globulos argillaceos in maceriem conicias, ita semper inhaerere in iis solet. Itaque cum his per omnes et linguas et disciplinas, non tam ire, quam currere, imo ruere et volare tuto poteris, nec verendum est magnopere, ne te alicubi destituant. Sed haec, vt dixi, sunt longe paucissima, et vix centesimam reliquorum partem conficiunt. Quid iam fiet de ordinariis, hoc est, mediocribus? Quid de stupidis, et, vt ita dicam, plumbeis, quibus, antequam nudum vocis sonum memoriae imprimant, vices aut tricies eadem verba, eodem ordine, nulla syllaba transposita, occinenda sunt, ne rursus elabantur; et, cum ab hac tandem parte tutus sis, tum demum ad rei explicationem veniendum est, vbi nouus denuo labor ingrediendus, ante, quam propositam rem ab alia paullulum modo discant distinguere, et tamen periculum est, ne vel sic multiplex oriatur confusio, aut noua obliuio verborum. De his, inquam, quid fiet, si noua tua via cum iis ad Latium tendas? Quot passus vno mense confecturum te putas? Si hodie elephantum in tabula pinxeris, eiusque partes omnes, caput, pedes, proboscidem, barritum, mores, docilitatem, curiosissime iis enarraveris, cras aut obliti sunt nomina Latina, aut, si haec ab integro inculcaueris, perendie res ipsae exciderunt, vt in orbem quasi, per aliquod tempus, exercitatio tua redeat, donec ad alia pergere
tuta

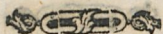

tuto possis. Rides, vt video, ac dubitas, tam plumbea vsquam ingenia in pueris esse posse, neque ego hoc miror, tibi accidere; haec enim non nisi experti credunt, et in usum ipsi delati. Actu profecto aliquando credes, cum, quod et opto, et auguro, ad scholam publicam accesseris.

Sed haec ipsa scholarum publicarum mentio ad-
mouet me de *aliqua* nouae tuae rationis vitio, quod
statim indicabo. Etenim ea, si quid modo prae-
clari efficit, videtur id mihi tantum in institutio-
ne priuata efficere, neuiquam in publica. Nam
vbi vnum, aut paucos certe pueros habeas tibi
concreditos, quibus linguarum elementa instilles,
multas simul habes commoditates, quibus prae-
ceptor publicus destituitur. Potes per totum diem
assidere tuis discipulis, potes prandendo, coenan-
do, ludendo, deambulando, sexcenta obiter iis
tradere, quae horis certis ac destinatis aequae com-
mode fieri nec solent, nec possunt; potes eadem
diuersis modis inculcare, potes vitia sermonis ex-
templo corrigere, et meliora suggerere; potes, si
quid forte incommodi in illa tua ratione obser-
uando animaduertes, statim immutare, imo po-
tes denique eam totam soli discipulis ingenio quo-
dammodo attemperare. Sed in schola publica
longe alia res est. In hac tanta est varietas inge-
niorum, vt, si sola excitatiora sequare, tarda et
hebetia multis post te parasangis relinquas; sin
tardiora praeferas, vicissim viuida otio marcescant,
vt neutris satisfacere possis. Itaque in talibus
scholis,

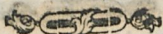
scholis, ut neutris desis, alia via conuenientior quaerenda est. Ea profecto non alia est, nisi illa vetus, qua nos omnes Latinam linguam didicimus, quae per artem Grammaticam ducit, et legendo, obseruando, percontando saepius, et inculcando tritissima quaeque, continetur, ut tardiores subsequi possint. Eadem vero etiam latius, si opus sit, potest aperiri et quasi expandi, admiscendis rarioribus et selectioribus obseruationibus, ut etiam proVectiora et excitatiora ingenia habeant, quod agant. Dices, hanc ipsam ingeniorum in scholis publicis diuersitatem ac varietatem commendabiliorem tuam nouam rationem facere videri, quoniam aemulationem generosam excitet, quae in privata institutione fere cesset. Speciosa oratio est, sed recte attendenti nihil minus. Nam in agro pisces, aut in mari lepores quaesierit, qui in scholis publicis generosam aemulationem in plurima parte (per pauca quippe excipio ingenia) quaesierit. Quem enim, quaeso, in finem constitutae scholae publicae sunt, nisi in hunc, ut omnis generis, ordinis, conditionis, indolis, educationis fortunarum, pueris et adolescentibus, aequali sumtu, ad pietatem, doctrinam et honestatem morum aditus pateat, cum quidem paucissimi parentes in tantare constituti sint, ut praeceptorem domi alere pecunia sua possint? Quid ergo aliud in schola publica quaeres, nisi faecem quasi ac sentinam reipublicae, quae ingenia plebeia, mores plebeios, consuetudines, iudicia, colloquia, nihil denique non plebeium secum ad eas afferat, et per caete-

ros

ros condiscipulos diffundat? Vnde miraculi genus solet existimari, si quando vnum et alterum in hac turba erectioris indolis puerum praeceptor animaduernerit, quem caeteris ad imitandum proponat. Vides ex his, Fundane optime, non posse aemulationi generosae in schola publica admodum, certe tantum, quantum tu forte putes, confidi. Sed sunt, scilicet, alia et grauiora commoda, quibus institutio publica, quam priuata, est instructior; haec vero huius loci non sunt, sed eiusmodi tamen omnia, quae tuam nouam docendarum linguarum rationem minime adiuuent, imo, quae multo maiorem vtilitatem in veteri illa, quam in tua, praesent.

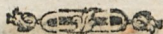
Neque vero haec sola huius tuae viae vitia sunt, quae modo commemoravi, sed plura et maiora restant, de quibus iam deinceps mihi dicendum erit. Scilicet in itinere aliquo graui suscipiendo, si quis optionem habeat duplicis viae, quarum altera breuior sit, sed eadem salebrosa et periculi plena, altera longior illa quidem, eadem vero etiam multo tutior, nemo, opinor, dubitauerit, longiorem praeferre, et vel maximis ambagibus illius alterius pericula redimere. Iam vtriusque docendi viae, de quibus hoc loco agimus, veterem illam dico longiorem, sed tutiorem, hanc tuam vicissim breuiorem quidem, sed eandem intutam esse. De breuitate quidem eius adeo non dubitari potest, vt ex hac potius omnis illa speciosa iucunditas repetenda sit, qua sibi aditum ad magistrorum

frorum et parentum, animos facere solet. Quem enim, quaeso, non allecet dulcis haec spes, parvo labore, exiguoque tempore tantundem, imo longe plura et vtiliora puerum aliquem non plane hebetis ingenii posse addiscere, quam in veteri ratione, annis duplo vel triplo pluribus, incredibili cum labore et nausea, sibi scientiae comparet? Et paene infantem, hac noua via progressum, rationem reddere posse eorum, quae, si in altera institutus sit, paene vir factus adhuc ignoret? Haec sane ita aperta sunt, ut in sensus paene incurrant. Sed, quod vulgo per prouerbum aiunt, idem hac quoque in re valet: **NON, QVAM CITO, SED, QVAM BENE**; neque tam videndum est, quam breui tempore puerulus tuus Latine loquatur, seu debilateret potius, quam, de quibus rebus, quid, et quomodo loqui possit? Certe quantumuis ei facultatis in flectendis vocibus Latinis tu comparaueris, tamen illa Latinitas erit maxime barbara, quam ne Langobardorum quidem quisquam intellexerit, nedum, ut ad litterarum studia usum aliquem asserre possit. Eiusdem enim surfuris est cum illo sermone Francico, quo apud nos mulierculae Franco-gallicae in familiis diuitum infantibus vtriusque sexus, vix quadrimos, animi sui sensa, per merum colloquendi usum docent exponere. Quid igitur erit, quod puerulus tuus tecum Latine loquetur? Scilicet, *quomodo te habeas? quaeret, quomodo dormieris? — Hodie nubilum caelum esse — cras te forte secum exspatiaturum.* — Quaesro te, praceptor fidelissime, pin-

D

gas

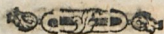
gas mihi in tabula crocodilum. — Hic non crocodilus est, sed elefantus. — Agnosco asinum e longis auribus. — Hic est sacerdos Lutheranus; habet enim collare, et nigram vestram talarem etc. — Nominabit tibi ad vnguem omnia genera ciborum, pecudum, auium, piscium, instrumentorum, frugum, lapidum, et quid non? Poscet Latine panem, carnem, butyrum, caseum, et omnia omnino, quae oculis cerni, auribus audiri, ac manibus palpari possunt. Sed quantam tu, quae-so, in his putas inesse sapientiam? An forte haec verborum aut rerum farragine continetur scientia verae Latinitatis, aut omnino cuiusquam linguae humanae? Ita profecto vnaquaeque Romae quondam ancilla doctior fuit Manutiis, Muretis, Bem-bis, Sadoletis, Grotiis nostris omnino omnibus. Quod si concesseris, linguae vim et copiam summam cerni non tam in notionibus singularum rerum, quas *notiones concretas* nunc philosophi vocant, quam in vniuersis, quas *abstractas* dicunt, quae mente solum et cogitatione intelliguntur, et in apta earum coniunctione, hoc ipso, omnem illam Latinitatem nullius momenti esse, simul concessisti. Sin vero nondum concedis, facias, quae-so, periculum vnum itemque alterum in tuo discipulo. Iube eum aliquot verba, quae tecum collocutus est de re quacunque, in tabula, aut in charta scribere. Monstra, scio, verborum videbis, non verba, ad quae coniicienda, quid sibi velint, Oedipo opus habeas, tam falsas et absurdas litteras ac syllabas pinget. Aut, si hoc nolis, in-

cipe

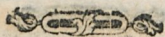

cipe cum eo colloqui de virtute, de vitio, de attributis rerum, de veritate aut falsitate, imo (ne nimis difficilia ab eo videamur requirere) narra ei historiam veteris aevi quamcunque. Euitare non poteris, quin, inter aliquot nomina propria et appellatiua, quorum notio in sensus incurrit, quam plurima simul occurrant vniuersa et communia. Haec discipulus ille tuus, scio, neque intelliget neque imitabitur, sed aut breuiter, in repetendo, transiliet, aut omnino pisce quoque mutiorem tibi se exhibebit. Aut denique, si neutrum placuerit, postquam alius auctoris locum tuis ipsius verbis cum eo communicaueris, statim ei locum ipsum, aut certe similem in libro ostende. Vehementer mirabor, si eum ille intellexerit, certe agnouerit. Ex quibus planissime, vt arbitror, vides, Fundane mi, etiamsi incredibili cum celeritate verba Latina effundat tuus ille puerulus, tamen id omne non multum habere ad Latinitatem momenti. Esto, dices, nihil magnopere haec exercitatio ad veram Latinitatem referat, tamen cate-nus referet, quatenus puer familiaritatem aliquam cum ipsa lingua contrahit. Sed hoc ipsum tibi nego: etenim ad intelligendum et ad scribendum haec colloquendi consuetudo parum aut nihil valet, qui tamen duo potissimi nunc sunt fines omnis Latinitatis; atque ego totam Romanorum linguam ne vnus quidem assis aestimarem, nisi esset primum lingua communis doctorum hominum omnium, deinde exulta maximorum et praestantissimorum totius orbis ingeniorum studijs

diis ac litteris, tum quotidie in ea scriberentur libri doctissimi, denique per se ipsa aptissima esset ad omnis generis cogitata, cum aliis scripto communicanda. Ad poscendum quidem cibum ac potum, ad sciscitandum de alterius valetudine, aut de aëris tempestate aliosque huiusmodi vulgares vitae humanae usus, abunde, et plus, quam abunde sufficit mihi lingua vernacula. Quod ipsum etiam in pueris statuendum erit. His enim non ad ludum, et iocum, non ad ostentationem, non ad vulgaria futurae vitae colloquia lingua Latina addiscenda, sed ad instrumentum parandae olim seuerioris doctrinae, quam maturime fieri possit, assumenda est. Itaque, cum tanti momenti hoc sit, neque taedere vel magistrum, vel discipulum debet longioris viae, sed haud paullo tutioris, hoc est, eius, quam maiores nostri calcarunt. Et, vt minus adhuc mireris, vide, quae-fo, naturam ipsam, seu conditorem potius naturae sapientissimum. Num is tibi videtur, in administrando hoc vniuerso, ad consequendos fines, breuissima quaque semper via vti, an potius longissima, eaque tutissima? Quantilli, vt hoc vno vtar exemplo, laboris ei tu putas futurum fuisse, rem ita moderari, vt nos homines, omnes ac singuli, statim grandes nasceremur? Quod si fecisset, hem! quantis ille parentum curis, vigiliis, sollicitudinibus, aerumnis pepercisset! Breuissima certe haec quidem via fuerat futura. Sed non fecit, quod facillime poterat, quia noluit; noluit autem, quia videbat, ea ratione, qua nunc nasci-

nascimur, multo quidem tardius nos ad adolescentiam et senectutem peruenturos, sed eadem tamen etiam multo melius ac tutius fines, quos sibi proposuisset, attingi posse. Ita enim profecto est: quae tardius fiunt, longiorem temporis moram sibi postulant, eadem vero etiam altius inhaerent, firmiter retinentur, et diutius durare solent, cum, quae cito fiunt, aequè cito perire consueverint. Et quid, malum, festinamus adeo in pueris, tanquam eos oporteat anno aetatis decimo bonarum artium iam doctores esse, undecimo uxores ducere, et decimo tertio rursus e vita decedere? Nonne illi ipsi viginti anni, quos pueritiae et adolescentiae prouidentia diuina attribuit, et memoriae ingenique his annis maior, quam iudicii, vis, admonere nos debebat, ut memoriam eorum, hanc rerum ac verborum omnium quasi penariam cellam, quanta fieri posset, rerum et verborum copia repleremus, ut, decrescantibus deinde his facultatibus, iudicandi vis tanto plura parata sibi offenderet, in quibus versari ipsa posset? Quid igitur querimur, hos annos, (qui sane pretiosissimi sunt) inani verborum disciplina et torquenda miserorum horum memoria, per eiusmodi quisquiliis consumi, quorum nullus fere per totam reliquam vitam vsus sperari possit, rerum autem vtilium perceptione vacuos relinqui? cum nihil omnino sit, quod melius et commodius his annis agi possit, quam illud ipsum, quod hucusque a prudentibus magistris omnibus actum est?

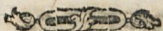

Sed opportune *rerum scientiarum* mentio a me iniecta admonet, vt in magnificam illam scientiam paullo penitius inquiram, quam tu, (sed non tam tu, quam noui isti doctores tui) vbiq̄ue crepant, se pueris pro vili verborum scientia et inanibus Latinae linguae flosculis, tam breui tempore tradituros; cui etiam nouum insuper et inauditum *realis cognitionis* nomen imposuere. Quenam igitur sunt illae magnae res, quas, cum iuuenes ac viri interdum nesciant, pueri decem annorum ad vnguem, idque sine difficultate, perdidicerint? Scilicet rerum naturalium ingens numerus, artium mechanicarum notitia, instrumenti opificum, et operis rustici accurata cognitio, et quae forte alia sunt huius generis. Iam dic mihi, quaeso, Fundane, quidnam puero verae utilitatis afferat, si omnia omnino omnium sartorum, futurum, pistorum, fabrorum, murariorum, tornatorum, textorum, lignariorum, instrumenta, malleos, forpices, forcices, forcipes, dolabras, acus, fellas, omnia eorum artificia, ad amussim cognouerit, et copiosissime possit describere? Si per occasiones commodas harum paulatim queat aliquam sibi notitiam comparare, neutiquam id equidem reprehendam, imo ipse hoc scientiae, oblata opportunitate discendi, tanquam animi curiosi pabulum non illiberale cupiam adferere. Sed partem doctrinae seuerioris hanc, eamque necessariam, et quidem puerulis, venditare, hoc in mentem venire viro prudenti posse, vix, vt credam, a me impetrauerim. Quid, quaeso, detri-

menti

menti capiet respublica sacra aut civilis, si, quot et quibus partibus infectum animal quodcunque constet, aut, quot genera lapidum sint, puer tuus aut plane aliquando ignorauerit, aut vicesimo decimum aetatis anno ex naturalis scientiae doctore Academico didicerit? Certe non maius, quam, si formulas aliquot ex antiquitate Romana aut Graeca nesciret. Et tamen hoc erit emendare rationem instituendae iuventutis, si pro his quisquiliis (falso *verborum scientiae* nomine traductis) alias quisquillas, *rerum scientiae* superbo titulo ornatas substituerimus? quarum aut nullus omnino, aut exiguus per totam vitam, ad virum eruditum, (nam de his loquor, non de futuris opificibus aut rusticis) vsus redundet? Nihil adhuc dixi de malis huius *rerum scientiae*, sic dictae, ad pueros ipsos fructibus. Inflare enim eos mire solet inanitis de magnitudine et gravitate scientiae suae opinio, auget fastum πολυισοεικδόν, auget studium rixandi cum aliis, auget denique contemptum aliorum aequalium, maxime in Academiis, quos illi corticem modo doctrinae attigisse in scholis inferioribus, se autem solos ad nucleum penetrasse, idque iam dudum, existimant.

Ex his apparere arbitror, quale de ista rerum scientia, pueris per ludum et iocum instillanda, iudicium ferendum sit? neque esse magnopere, quod veteri tradendarum linguarum rationi *verborum* curam et inculcationem illa multum obiiciat. Quid enim prohibet, quo minus prudens magister

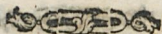

(nam cum imperitis et ignavis mihi iam non est negotium) qui ex veteri ratione linguam Latinam tradat, iam tenerrimis annis *res ipsas* tractare incipiat, et eas quidem, quae captum pueri non superent, h. e. descriptionem orbis terrarum, res in orbe gestas, quaedam faciliora capita Mahefeos? Id quae, (sicuti tu optabas) non data opera, et horis desinatis, sed per suppeditas occasiones lectionum Latinarum faciat? Non tu putas, per occasionem Cornelii Nepotis omnem fere historiam Graecam, Epistolarum Ciceronianarum, omnem fere reipublicae Romanae veteris formam, Orationum Ciceronis quarundam, potissima eloquentiae praecepta, Poëtarum, magnam artis poëticae ac Profodiae partem simul tradi discipulis posse? In quo simul haec erit opportunitas, ut, *primum*, vnaeque res proponatur loco suo et aptissimo, hoc est, cuius recordatione aut repetitione animo discipulis facillime rursus occurrat; *deinde*, ubi res primum occurrerit, breuiter tantum delineari, ubi iterum, repeti et plenius explicari, ubi tertium, denuo, pro discipulorum captu, augeri et inculcari possit. Et hanc linguae Latinae tradendae viam, adhuc dicere quisquam audebit non ad rerum vtilem, sed ad verborum inanem scientiam ducere?

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
doctores scholarum, maxime, si artem illam probe perdidicerint, qua vtile dulci miscetur, et, pro varietate ingeniorum, varietatem quoque rerum ac
verbo-

verborum in promptu habeant, vt neutra ingenia,
neglecta se fuisse, iure queri possint.

Erant adhuc, Fundane, quae nouae isti rationi
vellem obicere ex eo, quod linguae Graecae,
vnius omnium praestantissimae, nullam plane
mentionem fecisti, sine qua ne nomen quidem
viri docti tueri quisquam potest, et cuius cultura
Latinae culturam cum primis adiuuat, adeo, vt
coniuncta vtriusque institutio faciliorem vtriusuis
perceptionem reddat. Sed, quoniam de ea ma-
xime lingua inter nos disputatio est, a qua ini-
tium discendi apud pueros fieret, ac, si quis forte
a Graeca inciperet de via eius tradendae eadem
ipsa quoque valerent, quae de Latina dixi, nihil
nunc quidem amplius, animus est, adiungere.
Atque etiam ipse labentis diei aspectus, et, ab-
sconso sole, ingruens crepusculum, aërque paulo
frigidior admonere me iamdudum debebat, vt fi-
nem facerem dicendi. Vos autem, amici opti-
mi, rogatos cupio, vt, quae ego attuli, non eius-
quam carpendi studio, sed veritatis causa, et ex-
pertum, credatis, me attulisse, tibi que in primis,
Fundane, persuasum cupere, quidquid difficulta-
tis nouae tuae linguarum tradendarum rationi
obieci, tibi etiam atque etiam considerandum
fore, idque eo magis, quoniam Philanthropi no-
stri liberorum, amabili admodum indole praedi-
torum, salus ea in re versatur. Tu vero, Phi-
lanthrope, vt pollicitus ante nobis es, auditoris
officio, satis bene ac patienter defunctus, iam iu-
dicis,

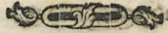

dicis, seu arbitri potius partes suscipies, et, utrius
sententia tibi verisimilior visa sit, indicabis.

Tum ille, ad me conuersus: Non mentiar pro-
fecto, inquit, si, quemadmodum tu paullo ante,
quanquam ab initio, spe demouendi ab sententia
sua Fundani, contra differendi negotium suscepe-
ras, tamen, postquam eius orationem disertam au-
dieras, statim alienior a proposito isto factus es,
ita et ego, postquam utrumque vestrum audiui,
poenitentiam promissi mei nonnullam persentisce-
re me dicam coepisse. Nam et Fundanus noster,
aduersus quem paululum animo occupatus acce-
seram, speciosius multo sententiam suam mihi vi-
sus est tueri, quam putaram, et tu amice optime,
veteris, docendi rationis partes ita egisti, vt, cum
iam ante in tuam sententiam essem procliuior,
nunc plane confirmatus in ea mihi ipse videar.
Verum enim vero est, vt dixi, res anceps et dubia
ad diiudicandum, non tam cuiusque alii, opinor,
quam iis, quibus non licet neutrarum esse partium,
sed quibus alterutra eligenda est necessario, hoc
est, qui ipsi liberos habeant, quorum hac in causa
res et salus versatur. Interim, si dicendum est,
quod sentio, dissimulare non possum, me, qui ante
hos decem annos cum Fundano haud dubie con-
sensissem, eundem nunc, postquam ipse liberos,
non malae (quae Dei O. M. est benignitas) indo-
lis suscepi, magis in tuas partes inclinare, non,
quod Fundani viam per se deteriore[m] censeam,
sed, quod incommoda illa, quae tu cum eius noua
ratione

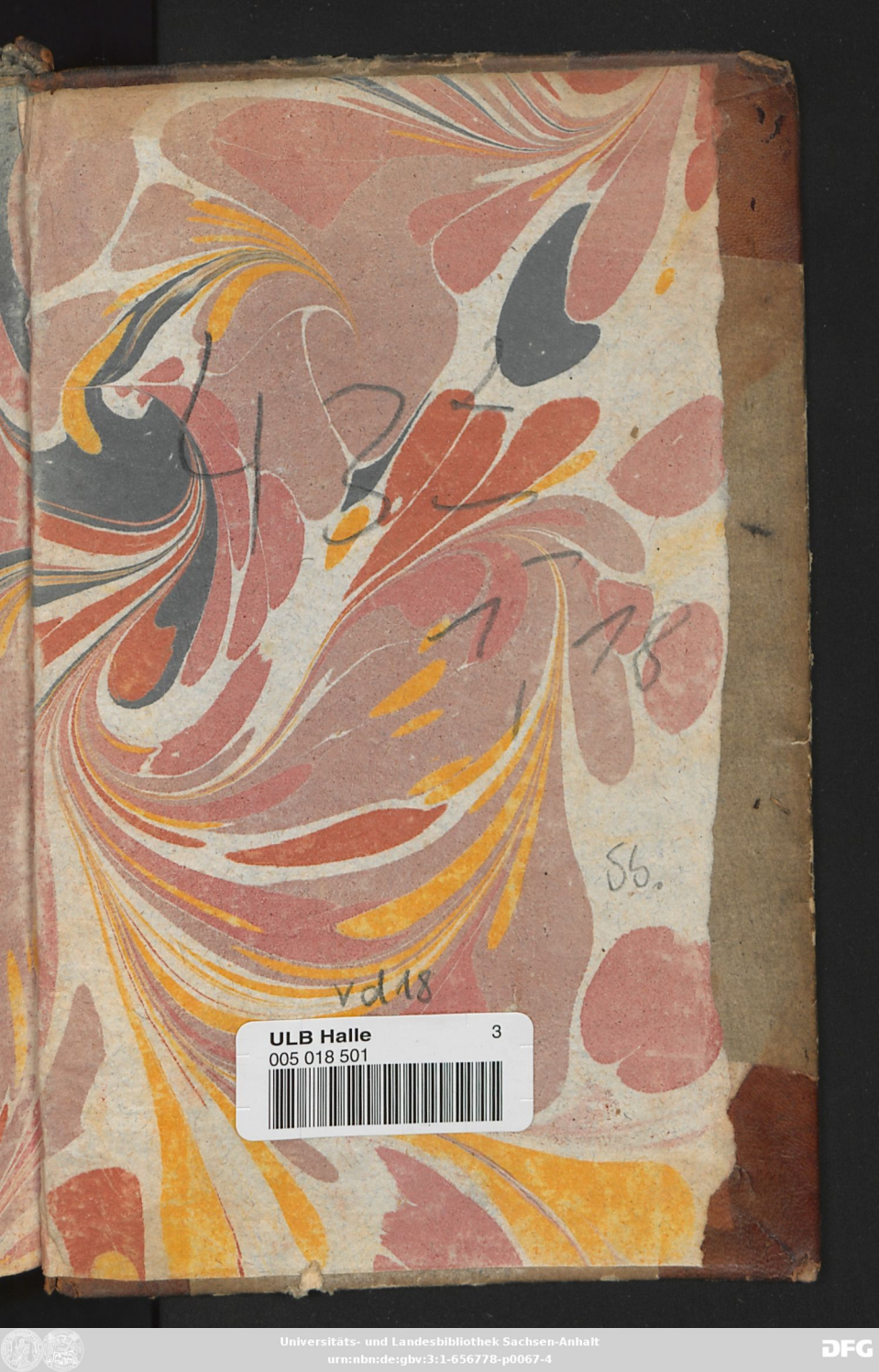
ratione conjuncta esse docuisti, in meis ipsis liberis vera, atque indies veriora deprehendam. Quapropter, pace vestra, hanc disputationem ita quam aequissime dirimi posse existimem, ut novam illam rationem non nisi *primum* in priuata institutione, *deinde* in ingeniis magnis et viuidis, *tum* in perpetuo cum altera et veteri illa consortio, *denique* cum summa in singulis caussis cautione, adhiberi sine periculo posse censeam; caeterum illam veterem, quae adhuc in publicis scholis viguit, ordinariam ac vere regiam viam esse, imo mansuram usque ad finem rerum humanarum, audacter profitear, qua maiori turbae et plebi ingeniorum ad veram et accuratam doctrinam contendendum sit; quam qui loco nunc mouere, et nouam suam substituere conantur, ut quam lenissime dicam, quid sibi velint, non intelligunt. Neque ea, quae illi in veterem formam euomunt, tam in ipsam cadunt, quam in eius usum peruersum, et ineptos scholarum publicarum ac priuatarum magistros, quos et superius, et hoc nostrum saeculum largo prouentu tulit. Redit igitur res omnis ad peritiam docentis ac prudentiam, qui, in nullius legis aut magistri verba iurans, in quolibet puero, in quolibet auctore, quolibet loco ac tempore, in qualibet denique lingua aut disciplina tradenda ipse videat, quid sibi faciendum, aut omittendum sit? Qualem cum te, Fundane, firmatus, pro certo scio, nihil periculi liberorum meorum vel animo, vel moribus, vel etiam doctrinae ab tua institutione fore, siue veterem, siue
nouam

noquam secutus fueris, siue denique, quod malim,
vtramque linguarum tradendarum rationem inter
se coniunxeris. Ecquid est, Fundane, quod ad
haec moneas?

Tum ille subridens: Nihil magnopere, inquit,
est, quod dicam, nisi, quod non satis quidem hic
(me autem demonstrabat) a me impetrat, vt no-
uam docendi viam incipiam odisse; sed hoc tamen
cogor fateri, splendori eius, animo meo ab nup-
ero illo itinere obuersanti, huius oratione aliquam
nubeculam inductam hodie fuisse. Si hoc est, in-
quam, vicimus, Fundane: ac caetera deinceps
sua sponte consequentur. Haec cum dixissem, ri-
dentes consurreximus, et amplexi nos inuicem, da-
tis amicitiae verissimae osculis, in suum quisque
cubile discessimus.

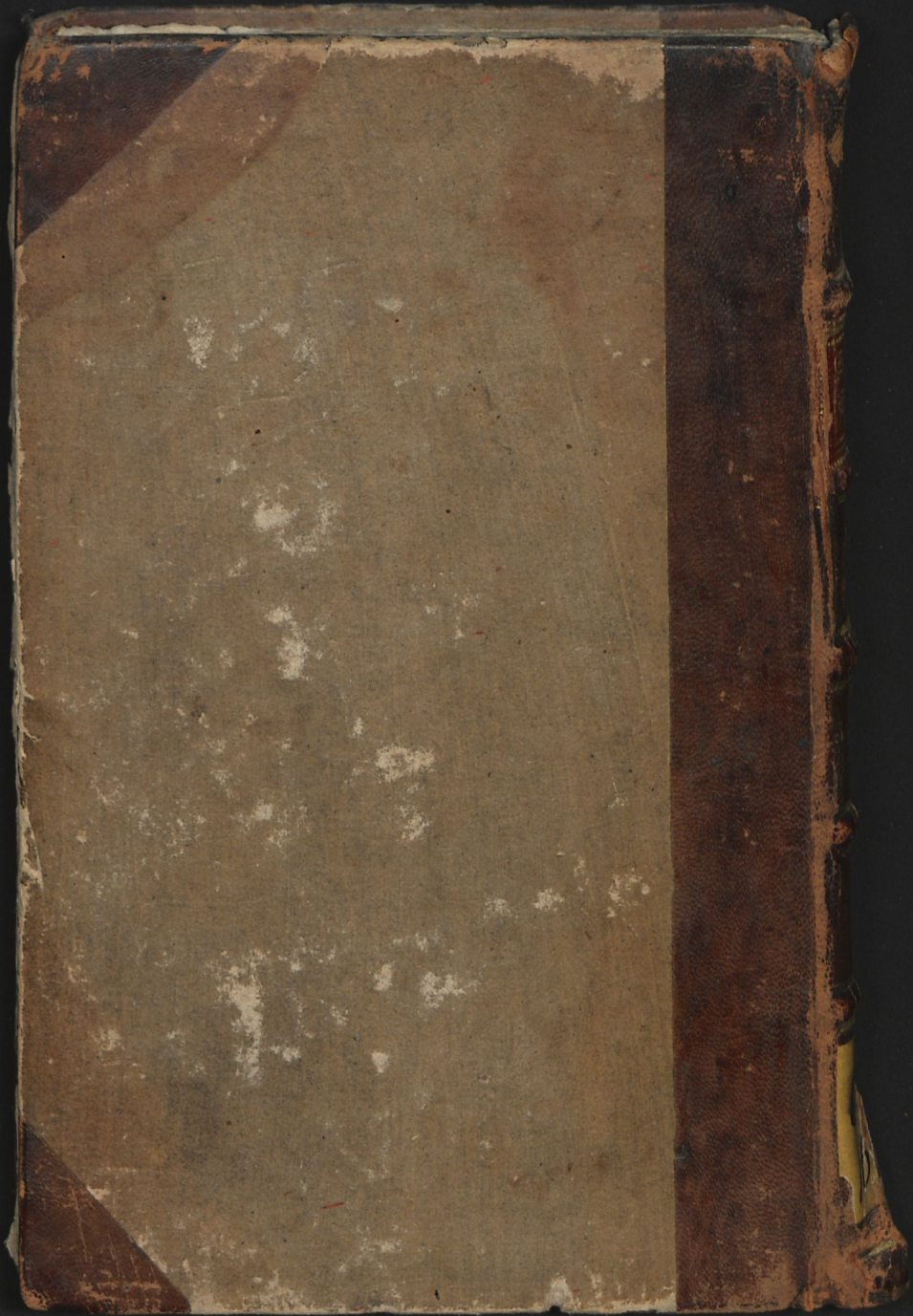

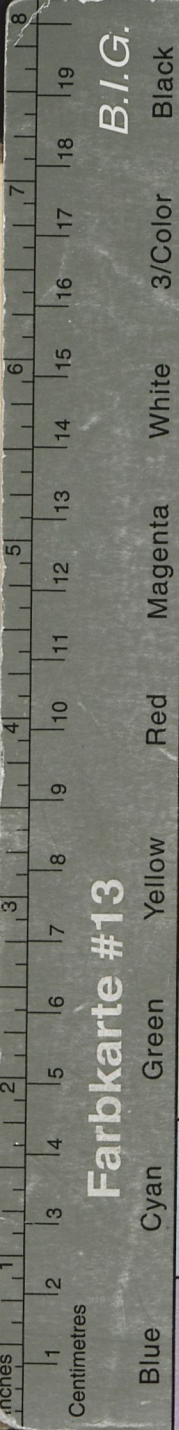
425
78
56.
vd 18

ULB Halle
005 018 501

3

Farbkarte #13

B.I.G.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΣ,
SIVE DE
INSTITVTIONE
PVERILI
DIALOGVS,

IN QVO NOVA LINGVARVM TRADEN-
DARVM RATIO, NVERRIME COM-
MENDATA, EXPENDITVR.

LIPSIAE,
apud FR. GOTTH. IACOBÆER et Fil.
MDCCLXXVII.
FUNK.